

2. Η στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων ως λόγος έκπτωσης από το βουλευτικό αξίωμα και η δικαιοδοσία του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου (άρθρ. 100 Σ.)

Γνωμοδότηση

Του ΕΥΑΓΓ. BENIZEΛΟΥ

I. Ιστορικό - τα ερωτήματα.

Ο βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Β' Αθηνών κ. Δημήτρης Τσοβόλας καταδικάστηκε με αμετάκλητη απόφαση του Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 86 Συντ. στην παρεπόμενη ποινή της στέρησης των πολιτικών του δικαιωμάτων για τρία χρόνια.

Ενόψει αυτών των δεδομένων μου τέθηκαν τα ακόλουθα ερωτήματα:

α. Ποιές έννομες συνέπειες επιφέρει η στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων ως προς την βουλευτική ιδιότητα του κ. Δ. Τσοβόλα; Πιο συγκεκριμένα, ποιά είναι η σχέση ανάμεσα στην παρεπόμενη αυτή ποινή που επιβλήθηκε με απόφαση Ποινικού Δικαστηρίου και την προβλεπόμενη στο άρθρο 55 παρ. 2 Συντ. αυτοδίκαιη έκπτωση από το βουλευτικό αξίωμα;

β. Ποιό όργανο είναι αρμόδιο για την διαπίστωση της αυτοδίκαιης έκπτωσης βουλευτή, όταν αυτή επέρχεται κατά το άρθρο 55 παρ. 2 Συντ.;

γ. Ποιό είναι το χρονικό σημείο κατά το οποίο επέρχεται η αυτοδίκαιη έκπτωση;

II. Απάντηση.

1. Κατά το άρθρο 55 του Συντάγματος: «1. Για να εκλεγεί κανείς βουλευτής απαιτείται να είναι Έλληνας πολίτης, να έχει την νόμιμη ικανότητα να εκλέγει και να έχει συμπληρώσει το εικοστό πέμπτο έτος της ηλικίας του κατά την ημέρα της εκλογής. 2. Βουλευτής που στερήθηκε κάποιο από τα παραπάνω προσόντα εκπίπτει αυτοδικαίως

από το βουλευτικό αξίωμα».

2. Από τα τρία προσόντα εκλογιμότητας που απαριθμούνται περιοριστικά στο άρθρο 55 παρ. 1 Συντ. κρίσιμο στην προκειμένη περίπτωση είναι το προσόν «της νόμιμης ικανότητας να εκλέγει», δηλαδή το εκλογικό δικαίωμα, για την ακρίβεια το ενεργητικό εκλογικό δικαίωμα (βλ. Γ. Παπαδημητρίου, Συνταγματικό Δίκαιο - Τα όργανα του Κράτους, τεύχ. α', Το εκλογικό σώμα, 1981, και Ε.Β. Βενιζέλο, Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου, Ι, 1991, σελ. 327 επ., 385 επ.).

3. Κατά το εδάφιο β' της παρ. 3 του άρθρου 51 Συντ. «ο νόμος δεν μπορεί να περιορίσει το εκλογικό δικαίωμα παρά μόνον αν δεν έχει συμπληρωθεί κατώτατο όριο ηλικίας ή για ανικανότητα δικαιοπραξίας ή ως συνέπεια αμετάκλητης ποινικής καταδίκης για ορισμένα εγκλήματα».

4. Άρα, το ποινικό δικαστήριο (τέτοιο είναι και το Ειδικό Δικαστήριο του άρθρου 86 του Συντάγματος) μπορεί να επιβάλει ως συνέπεια ποινικής καταδίκης -και μόνον αφότου αυτή καταστεί αμετάκλητη- *περιορισμό του ενεργητικού εκλογικού δικαιώματος*.

Άλλη επιφύλαξη υπέρ του νόμου δεν περιέχεται ούτε στο άρθρο 51 παρ. 3 ούτε στο άρθρο 55 Συντ. Συνεπώς ο κοινός νομοθέτης (στην προκειμένη περίπτωση ο κοινός ποινικός νομοθέτης) δεν μπορεί να προβλέψει ή να επιβάλει περιορισμό του ενεργητικού και κατ' επέκταση του παθητικού εκλογικού δικαιώματος άλλον (ευρύτερο ή βαρύτερο) από αυτόν που προβλέπει το εδάφιο β' της παρ. 3 του άρθρου 51 Συντ. (βλ. Γ. Παπαδημητρίου, ό.π., και Ε.Β. Βενιζέλο, ό.π.).

5. Είναι, επομένως, προφανές ότι η στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων όταν απαγγέλλεται με αμετάκλητη απόφαση ποινικού δικαστηρίου συνιστά περιορισμό του εκλογικού δικαιώματος κατά την έννοια που ο όρος αυτός έχει στο άρθρο 51 παρ. 3 εδ. γ' Συντ.

6. Κατά τον τρόπο αυτό επέρχεται στέρηση του ενός από τα τρία προσόντα της εκλογιμότητας (δηλαδή: του παθητικού εκλογικού δικαιώματος) που προβλέπονται στο άρθρο 55 παρ. 1 Συντ. Η στέρηση αυτή έχει ως περαιτέρω συνέπεια την αυτοδίκαιη έκπτωση του βουλευτή από το βουλευτικό αξίωμα.

7. Είναι άρα σαφές ότι η στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων δεν ταυτίζεται με την αυτοδίκαιη έκπτωση από το βουλευτικό αξίωμα, αλλά γεννά λόγο αυτοδίκαιης έκπτωσης.

8. Ανακύπτει επομένως το ερώτημα: *ποιο όργανο και με ποια διαδικασία θα κρίνει και θα διαπιστώσει την τυχόν συνδρομή του λόγου (ή*

των λόγων) αυτοδίκαιης έκπτωσης από το βουλευτικό αξίωμα;

Πρέπει, μάλιστα, να διευκρινισθεί ότι το γεγονός πως μία έννομη συνέπεια (όπως η έκπτωση) επέρχεται αυτοδικαίως δεν σημαίνει ότι δεν μεσολαβεί στάδιο κρίσης για τη συνδρομή των αναγκαίων νομίμων προϋποθέσεων. Το αντίθετο. Στο πεδίο του δημοσίου δικαίου είναι ιδιαίτερα συνηθισμένο να επέρχονται απευθείας από τον νόμο διάφορες συνέπειες, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως «αυτοδίκαιες» (π.χ. αυτοδίκαιη ένταξη των διδακτόρων επιμελητών, βοηθών και επιστημονικών συνεργατών των ΑΕΙ σε θέσεις λεκτόρων κατά το άρθρο 31 ν. 1268/1982).

Το γεγονός πως οι συνέπειες αυτές επέρχονται αυτοδικαίως εκ του νόμου, σημαίνει ότι το αρμόδιο διοικητικό όργανο θα προβεί στην έκδοση σχετικής διαπιστωτικής πράξης (που είναι εκτελεστή διοικητική πράξη) με δέσμια αρμοδιότητα, εφόσον όμως συντρέχουν οι προϋποθέσεις που τάσσει ο νόμος (βλ. αντί άλλων *Επ. Σπηλιωτόπουλο*, *Εγχειρίδιον Διοικητικού Δικαίου*, I, 1986³, σελ. 99 επ. και *Α. Τάχο*, *Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο*, 1991³, σελ. 351 επ.).

9. Στην περίπτωση του άρθρου 55 παρ. 2 Συντ. και της αυτοδίκαιης έκπτωσης από το βουλευτικό αξίωμα, όργανο αρμόδιο για την εκφορά της σχετικής κρίσης και άρα για τη διαπίστωση της έκπτωσης είναι –με ρητή συνταγματική διάταξη– ένα δικαστικό όργανο: το *Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο του άρθρου 100 Συντ.*

Κατά το άρθρο 100 παρ. 1 περίπτωση γ' Συντ. στην (αποκλειστική) αρμοδιότητα του ΑΕΔ ανήκει και: «Η κρίση για τα ασυμβίβαστα ή την έκπτωση βουλευτή, κατά τα άρθρα 55 παράγρ. 2 και 57».

10. Η σχετική κρίση του ΑΕΔ του άρθ. 100 Σ. προσλαμβάνει την μορφή δικαστικής απόφασης η οποία εκδίδεται κατά την διαδικασία που προβλέπουν τα άρθρα 39 και 40 του ν. 345/76 «Περί κυρώσεως του Κώδικος περί του κατά το άρθρον 100 του Συντάγματος Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου».

11. Η αυτοδίκαιη έκπτωση επέρχεται επομένως από τη δημοσίευση της απόφασης του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 100 Συντ. Στο μεταξύ ο βουλευτής ασκεί τα καθήκοντά του πλήρως και απολαμβάνει «της προστασίας και των δικαιωμάτων που αναγνωρίζουν στο αξίωμα του βουλευτή το Σύνταγμα, ο Κανονισμός της Βουλής και οι νόμοι». Οι πράξεις των βουλευτών που ενεργήθηκαν έως την δημοσίευση της οριστικής απόφασης του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου

του άρθρου 100 Συντ. «λογίζονται έγκυρες».

Αυτά ορίζονται κατά τρόπο ρητό στο άρθρο 4 (παράγρ. 1 έως 3) του Κανονισμού της Βουλής.

12. Από τη δέσμη των άρθρων 55 παρ. 1 και 2, 51 παρ. 3 εδ. γ' και 100 παρ. 1 περ. γ' του Συντάγματος και 4 του Κανονισμού της Βουλής προκύπτει το συμπέρασμα ότι κανένα άλλο κρατικό όργανο δεν έχει την αρμοδιότητα να διαπιστώνει την αυτοδίκαιη έκπτωση από το Βουλευτικό αξίωμα.

13. Τέτοια αρμοδιότητα είναι προφανές ότι δεν διαθέτει ο Πρόεδρος της Βουλής. Η αρμοδιότητα αυτή δεν περιλαμβάνεται στις αρμοδιότητες του που προβλέπει απευθείας το Σύνταγμα (άρθρ. 51 επ. και ιδίως 65 παρ. 4) ή ο Κανονισμός της Βουλής (άρθρ. 11 ΚανΒ).

Αντιθέτως, το άρθρο 4 του ΚανΒ αποκλείει οποιαδήποτε ανάμειξη του Προέδρου της Βουλής σε ζητήματα σχετικά με την εγκυρότητα της εκλογής ή την έκπτωση βουλευτών, αναθέτοντας την σχετική κρίση στο ΑΕΔ του άρθρου 100 Συντ. -κάτι που γίνεται, ούτως ή άλλως, απευθείας εκ του Συντάγματος (άρθ. 100 παρ. 1 περ. γ'). Υπό το Σύνταγμα του 1975/1986, η εξέλεγχξη του κύρους των βουλευτικών εκλογών και η κρίση για την έκπτωση βουλευτή είναι αποκλειστικά και μόνο δικαστική.

14. Μετά την αναθεώρηση του 1911, την κατάργηση του συστήματος της κοινοβουλευτικής εξέλεγχξης και την εισαγωγή του συστήματος της δικαστικής εξέλεγχξης του κύρους των εκλογών, είχε απομείνει (μέχρι και το Σ. 1952) στην αρμοδιότητα της Βουλής η κρίση για την έκπτωση από το βουλευτικό αξίωμα λόγω επιγενόμενης στέρησης των προσόντων εγκλογιμότητας ή λόγω της ανάληψης, της διατήρησης ή της αποδοχής έργων ασυμβίβαστων προς την ιδιότητα του βουλευτή. Το άρθρο, όμως, 100 παρ. 1 περ. γ' του ισχύοντος Συντάγματος του 1975 τέμνει οριστικά τη συζήτηση που είχε προκαλέσει αυτή η διάσπαση της αρμοδιότητας μεταξύ αφενός μεν του Εκλογοδικείου αφετέρου δε της ίδιας της Βουλής.

Με την ρύθμιση του ισχύοντος Συντάγματος, στην αρμοδιότητα του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 100 Σ. συγκεντρώνεται και ο έλεγχος του κύρους των εκλογών και η κρίση για την έκπτωση βουλευτή (βλ. σχετικά Α. Ράικο, Δικονομικών Εκλογικών Δίκαιον, 1982¹², σελ. 81-85 με τον αντίστοιχο υπομνηματισμό, ο οποίος αποδέχεται σαφώς την άποψη που υποστηρίζεται και εδώ και Π. Παρρά, Το Σύνταγμα 1975-Corpus II, 1985, σελ. 74).

Το ζήτημα αυτό είχε απασχολήσει εκτενώς τις προπαρασκευαστικές εργασίες του ισχύοντος Συντάγματος και η λύση που υιοθετήθηκε τελικά θεωρήθηκε μία από τις θετικές καινοτομίες της συνταγματικής μας τάξης (βλ. Α. Ράικο, ό.π.).

15. Είναι, επίσης, προφανές ότι στην αποκλειστική αυτή αρμοδιότητα του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 100 Συντ. δεν μπορεί να υποκατασταθεί κανένα άλλο δικαστήριο. Αυτό ισχύει και για το Ειδικό Δικαστήριο του άρθρου 86 Συντ., το οποίο ως Ειδικό Ποινικό Δικαστήριο μπορεί να επιβάλει την παρεπόμενη ποινή της στέρησης των πολιτικών δικαιωμάτων, αλλά δεν μπορεί να διαπιστώσει την έκπτωση ενός βουλευτή από το βουλευτικό αξίωμα.

Το άρθρο 86 παρ. 1 Συντ. αναθέτει στο νόμο την λεπτομερέστερη ρύθμιση των συναφών θεμάτων. Ο εκτελεστικός, όμως, του Συντάγματος νόμος που προβλέπεται στη συνταγματική αυτή διάταξη (σε συνδυασμό και με τη μεταβατική διάταξη του άρθρου 115 παρ. 1 Συντ.) δεν μπορεί να αποκλίνει ούτε από τα άρθρα 51 παρ. 3 εδ. β' και 55 παρ. 2 ούτε από το άρθρο 100 παρ. 1 περ. γ' Συντ. που ρυθμίζουν ειδικά τα της έκπτωσης από το βουλευτικό αξίωμα.

16. Άλλωστε, στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 86 και του σχετικού νόμου (τώρα του ν.δ. 802/71) δεν υπάγονται οι βουλευτές, αλλά οι υπουργοί και οι διατελέσαντες υπουργοί, άσχετα από το αν κατά το χρόνο της παραπομπής τους ή κατά το χρόνο της έκδοσης της απόφασης του Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 86 φέρουν το βουλευτικό αξίωμα ή όχι (βλ. τη σχετική θεωρητική θεμελίωση στην γνωμοδότηση του Δ.Θ. Τσάτσου, σε: Υπεράσπιση 6/1991, σελ. 1245 επ.). Συνεπώς, κρίσιμες συνταγματικές διατάξεις για το ζήτημα της αυτοδίκαιης έκπτωσης είναι τα άρθρα 55 παρ. 2 και 100 παρ. 1 περ. γ' Συντ.

17. Το άρθρο 1 του ν.δ. 802/71 που προβλέπει την παρεπόμενη ποινή της στέρησης των πολιτικών δικαιωμάτων παραπέμπει –όπως είναι φυσικό– στο άρθρο 63 Π.Κ. (το οποίο και χωρίς την ρητή αυτή παραπομπή θα ίσχυε, ούτως ή άλλως, εφόσον σ' όλο το φάσμα του ν.δ. 802/71 ισχύουν συμπληρωματικά για τα ουσιαστικά ζητήματα οι ρυθμίσεις του Π.Κ., για δε τα δικονομικά ζητήματα οι ρυθμίσεις του ΚΠΔ).

18. Κατά το άρθρο 63 Π.Κ. (περ. 1) η αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων έχει ως συνέπεια εκείνος που καταδικάσθηκε να χάνει –μεταξύ άλλων– οριστικά και τα αιρετά δημόσια αξιώματα που κατέχει.

Όπως, όμως, ήδη σημειώθηκε, ο κοινός νομοθέτης (στην προκειμένη περίπτωση ο Ποινικός Κώδικας) δεν μπορεί, φυσικά, να αποκλίνει από το πλαίσιο που προσδιορίζουν σε επίπεδο κανόνων αυξημένης τυπικής ισχύος τα άρθρα 51 παρ. 3 εδ. β', 55 παρ. 2 και 100 παρ. 1 περ. γ' Συντ.

Το άρθρο 63 Π.Κ. αποκτά το κανονιστικό του περιεχόμενο στο πλαίσιο αυτό (σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία), αλλιώς είναι παραμεριστέο ως αντίθετο προς τις παραπάνω ρητές συνταγματικές διατάξεις.

Είναι όμως σαφές ότι ο κοινός ποινικός νομοθέτης, θεσπίζοντας (πριν μάλιστα τη θέση σε ισχύ του Συντ. 1975) το άρθρο 63 Π.Κ., δεν ήθελε να αποκλίνει από τις σχετικές συνταγματικές διατάξεις που ισχύουν κάθε φορά, αλλά να εναρμονισθεί προς αυτές και να υπαχθεί σ' αυτές.

19. Πρέπει, μάλιστα, επικουρικά να σημειωθεί ότι ο θεσμός της άρσης του κατά το άρθρο 62 Συντ. ακαταδιώκτου ή του κατά το άρθρο 61 Συντ. ανεύθυνου του βουλευτή (άρση της βουλευτικής ασυλίας) μπορεί να οδηγήσει στο φαινόμενο βουλευτής να καταδικάζεται με αμετάκλητη απόφαση κοινού ποινικού δικαστηρίου σε στέρηση των πολιτικών του δικαιωμάτων.

Μία παρόμοια απόφαση θα παρήγαγε έννομες συνέπειες όμοιες μ' αυτές που παράγει η απόφαση του Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 86 Συντ. Είναι άρα σαφές ότι η αυτοδίκαιη έκπτωση πρέπει σε κάθε περίπτωση να διαπιστωθεί και να απαγγελθεί με απόφαση του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 100 Συντ., το οποίο δεν αποκλείεται θεωρητικά να κρίνει ότι η απόφαση του Ποινικού Δικαστηρίου γαι την επιβολή παρεπόμενης ποινής στέρησης των πολιτικών δικαιωμάτων υπερβαίνει π.χ. τα όρια της δικαιοδοσίας των ποινικών δικαστηρίων κ.λπ.

20. Παρόμοιες, άλλωστε, αμφισβητήσεις μπορούν να ανακύψουν και ως προς τα άλλα δύο προσόντα εκλογιμότητας (ιθαγένεια και ηλικία), η έλλειψη των οποίων συνεπάγεται την αυτοδίκαιη έκπτωση από το βουλευτικό αξίωμα καθώς και ως προς την ύπαρξη κοινοβουλευτικού ασυμβιβάστου κατά το άρθρο 57 Συντ. το οποίο –επίσης– συνεπάγεται την έκπτωση του βουλευτή.

Σε κάθε περίπτωση η σχετική κρίση δεν ανήκει ούτε στον Πρόεδρο της Βουλής, ούτε στην ίδια τη Βουλή, αλλά στο μόνο αρμόδιο όργανο που είναι το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο, του άρθρου 100 Συντ.

21. Με βάση τις σκέψεις που προηγήθηκαν καταλήγω συνεπώς στα ακόλουθα συμπεράσματα:

α. Η στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων, ως παρεπόμενη ποινή που επιβάλλεται με αμετάκλητη απόφαση του Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 86 Συντ., δεν ταυτίζεται με την αυτοδίκαιη έκπτωση από το βουλευτικό αξίωμα κατά το άρθρο 55 παρ. 2 Συντ. Η επιβολή της παρεπόμενης αυτής ποινής συνεπάγεται τον περιορισμό της νόμιμης ικανότητας του εκλέγειν και άρα συνιστά λόγο αυτοδίκαιης έκπτωσης κατά τα άρθρα 51 παρ. 3 εδ. β' και 55 παρ. 1 και 2 Συντ.

β. Όργανο αποκλειστικά αρμόδιο κατά το Σύνταγμα για την εκφορά της σχετικής κρίσης και την διαπίστωση της αυτοδίκαιης έκπτωσης από το βουλευτικό αξίωμα είναι το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο του άρθρου 100 Συντ. (άρθ. 100 παρ. 1 περ. γ' Συντ.).

γ. Η αυτοδίκαιη έκπτωση από το βουλευτικό αξίωμα επέρχεται από την δημοσίευση της σχετικής απόφασης του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 100 Συντ. Έως την δημοσίευση της απόφασης αυτής ο βουλευτής ασκεί πλήρως τα καθήκοντά του και απολαμβάνει της προστασίας και των δικαιωμάτων που προβλέπουν το Σύνταγμα, ο Κανονισμός της Βουλής, και οι νόμοι του Κράτους.